

הלכות קריאת שמע סימן סב סג

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ט]

מטעם לגמרי, לא יתקנה נסח קריאת שמע או התפלה⁽¹⁵⁾ וכו', וצ"ע לקמן בסימן פד מה שאכתב שם בשם הפריימגדים בענין זה⁽¹⁶⁾.

(15) וכן לענין תפילה, כתב בבית הלל לקמן (סי' עו ס"ח ד"ה צריך) שמוטב שלא יתפלל כלל במקום המטונף, כיון שעובר בזה על איסור דאורייתא.

(16) שם (ס"ק ז) כתב שמי שרוצה לשתות יברך בבית החיצון או בחדר הבלין בשעה שאין שם בני אדם ערומים, או שיכנס בבית הטבילה במים עד למעלה מערותו ויכסה ראשו ויברך, וישתה שם מעט על מנת לשתות במרחץ, וזה מועיל דוקא כשהכל בבית אחד בתוך בית המרחץ.

[ביה"ל ד"ה שלא יחא]

דאין להמיר משום שהוא אנוס על התפלה שאינו יכול לברך⁽¹⁷⁾.

(17) וחולה המאושפז בבית החולים ואינו יכול לברך, כגון שיש כנגדו צוואה או מי רגלים, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' כג) שנחשב כמקום אנוס גמור, ובאופן כזה לא חייבוהו לברך, ויכול לאכול ללא ברכה. והוסיף, שדוקא כשלא יוכל לאכול בגלל זה לפחות יום אחד, שזהו צום שלם ונחשב כדאי בגדר אנוס וצער ולרוב גם בגדר היזק, אבל אם העיכוב הוא רק לזמן כגון כשנמצא במרחץ, אינו נחשב אנוס לפטור אותו מהברכה, שהרי יכול לצאת משם ולברך.

ולענין אכילה לאונן בלא ברכה, כתב לקמן (סי' עא ס"ק ד) שמוטב לאונן לאכול בלא ברכה שהרי אין עליו חיוב לברך, ובבית הלל שם (סי' ד"ה מי שמת) כתב על אוננים שפטורים רק ממצוות עשה, אך חייבים בלא תעשה אפילו אם הוא מדרבנן, וראה מה שכתבנו במשנ"ב שם.

[ביה"ל ד"ה דין]

וטוב שיזכר אז שלא לצאת בזה ידי קריאת שמע⁽¹⁸⁾.

(18) כאן כתב לכוון שלא לצאת, ומשמע שלא די בכך שאין כוונה לצאת, אמנם במשנ"ב לקמן (סי' סה ס"ק ח) כתב שלא יכוון לצאת, ומשמע שלא צריך כוונה שלא לצאת, וראה מה שכתבנו שם, ולעיל סי' מו ס"ק לא.

סימן סג

לישב בשעת קריאת שמע ולא יישן

[משנ"ב ס"ק א]

מהלך⁽¹⁾.

(1) ודוקא כשהולך בדרך (וכמשמעות לשון השו"ע להלן סי' ג) יכול לקרוא כשהוא מהלך (חוץ מהפסוק הראשון שבקריאתו יש לעמוד), אבל כשמתפלל בבית הכנסת וכדו', כתב המקור חיים (סי' א) שאין לו ללכת, אלא ישב במקום אחד, שאין לך עראי וקלות ראש יותר מזה. מאידך, התורת חיים (סופר, ס"ק ה) כתב שהקורא קריאת שמע בבית הכנסת אין צריך לעמוד אפילו בפסוק הראשון, והביא שכן מבואר במדרש תנחומא (תחלת פ' לך לך) שהובא בתוס' בברכות (יג, ב). אלא שהוסיף, שמגירסת המדרש תנחומא שלפנינו משמע שגם כשקורא בבית הכנסת יש לעמוד בפסוק הראשון.

[משנ"ב ס"ק ב]

פרקנד⁽²⁾.

(2) ולישון בתנוחה כזאת, כתב בשעה"צ לקמן (סי' רלט ס"ק יב)

שאסור. וגם אם כבר נרדם, כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' רכג) שצריך להעירו כדי שלא יבוא לידי עבירה. מאידך, דעת הגר"ח קניבסקי (שאלת רב ח"ב פכ"ב תשובה ז) שאין צריך להעירו.

ולשכב כך כשאינו ישן (ולא בשעת קריאת שמע), כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' רכא) שאם אין חשש שירדם בתנוחה כזאת, מותר, וכן הורה הגר"ש אלישיב (שיעורי מרן הגר"ש אלישיב ברכות יג, ב). מאידך, דעת החו"א (שונה הלכות סי' רלט ס"ג ושיח השדה ברכות יג, ב) שאסור.

[משנ"ב ס"ק ד]

אפלו רק בפסוק ראשון לבד, מחייב לעשות בן, וכלי-שפן אם יכול לקרואה בלישיבה⁽³⁾.

(3) ואם הוא חולה שראשו מורס קצת על כריות אך אינו יכול לשבת לגמרי, דעת הגר"ש אויערבך (נשמת אברהם מהדורת תשס"ז או"ח עמוד ג' ס"ק א) שכשם שהנוטה קצת על הצד חשוב כשוכב על צידו, כך מי שיושב קצת, דהיינו שראשו מורס קצת על כריות, או שראש המיטה מורס קצת, חשוב גם כן כיושב, שכן אין צריך לקרואה דוקא על צידו, אלא העיקר שאינו שוכב לגמרי, וראה מה שכתבנו לקמן סי' צד ס"ק ב.

[ביה"ל ד"ה מאחר]

אפלו לכתחלה מפר לשכב על צד ולקרא⁽⁴⁾.

(4) ובאופן שקורא קריאת שמע על המיטה וכבר יצא חובת קריאת שמע של ערבית, כתב בשעה"צ לקמן (סי' רלט ס"ק י) שאף שיש מחמירים אפילו בציור כזה שלא לקרוא קריאת שמע בשכיבה על צידו, בכל זאת המיקל אין למחות בידו, שאפילו בקריאת שמע של חובה דעת רוב הפוסקים להקל לקרואה כשהוא שוכב על צידו.

[משנ"ב ס"ק ה]

ואסור לו להמיר לעשות בבית-שמואי⁽⁵⁾. ואפלו אם אין התפלה בעצמיתו לעשות בבית-שמואי אלא לעזר התפלה וכדו'ה, אפלו הדין אסור⁽⁶⁾.

(5) וטעם הדבר, כתב השטמ"ק בברכות (יא, א) שמה יקבעו אחרים הלכה בבית שמואי ויבוא אדם לידי ביטול קריאת שמע, שאם לא ימצא אפשרות להיות מוטה בערב לא יקרא קריאת שמע. והשו"ע הרב (ס"ב) ביאר שכיון שלדברי בית הלל אין מעלה בעמידה, והוא מחמיר לעמוד, הרי נראה שאינו חושש לדבריהם, ואין זה דומה לשאר חומרות שמחמירים מאיזה טעם במה שהקילו חכמים, שאף חכמים היו מודים שיש מעלה בחומרא מאותו טעם, אלא שלא רצו להחמיר.

(6) וכשהוא עיף ונעמד כדי שלא ירדם, כתב הכף החיים (סי' ט) בשם ספר חסד לאלפים שמוטב.

ואם נעמד כבר בברכת 'אהבה רבה', כתב בשו"ת לבושי מרדכי (ד' חלקי שו"ע סי' ריג אות ג) שיכול להשאיר לעמוד גם בקריאת שמע. ואם באמצע קריאת שמע שומע קדיש או ברכו, כתב הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' רד) שמוטב לו לעמוד.

וכן אלו שאין להם מנוחה שדרכם שקמים ויושבים וחוזרים וקמים, כתב הערוך השלחן (סי' ג) שאין להקפיד בזה.

[משנ"ב שם]

ובין ביום ובין בלילה⁽⁷⁾ וכו', אין צריך בזה לקרוא בדיעבד⁽⁸⁾.

(7) והטעם שגם בלילה אין לעמוד, כתב הב"י (ד"ה מי שרוצה בשם סידור רב עמרם אות כא, ראה שעה"צ ס"ק ה) משום שאם מקפיד לעמוד בקריאת שמע, ביום עובר על דברי בית הלל ועושה כבית

הלכות קריאת שמע סימן סג

לגמרי, דאסור להרהר בדבריי'תורה במקום הנשנת (בי"ו סי' פ"ה): ה' יצריך שליח צבור להשמיע קולו ב'שמע וישראל' * כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים ביחד:

סג לישב בשעת קריאת שמע ולא יישן, ובו ט' סעיפים:

א * קורא אותה (א) מהלך או עומד או שוכב או רוכב על גמלי בהמה או יושב, * באכל לא (ב) פרקדן, דהינו שפניו טוחות בקרקע, או משלך על גבו ופניו למעלה, אבל קורא והוא שוכב על צדו: הגה * (מאחר) (ג) שקבר שוכב ואיפא טקא (ד) [לעמוד] (הרי"פ' מי שמתח). וזאם היה בעל בשר הרבה (ד) ואינו יכול להתהפף על צדו יאו שהיה חולה, * נוטה מעט לצדו וקורא: ב (ה) ימי שרועה (ז) (ו) להתחמיר (ז) לעמוד בשהוא יושב ולקרוא מעמד (ח) נקרא (ז) עברנו: ג (ט) היה מהלך בדרך ורצה לקרות קריאת שמע (י) צריך לעמוד (יא) בפסוק (יז) ראשון: ד יעקר הפננה הוא בפסוק ראשון, הלכך

שערי תשובה

[6] לעמוד. עכ"ה. וכן שרי'ת שבות יצאק ח"א ישוב על מה שהקשו על דברי הר"ם מנחם שהביא הכ"ס דאם חולה ובעל בשר יכולים לישב מלקמן סי' עג שקורא בהתחנות פנים ע"ש וזמן מבור ג"כ מה דקשה בפרוש מלת פרקדן ע"ש: [7] ראשון. עכ"ה. וכן בית יצחק סי' עא דבקרוב אף שמהני בעצמו אי"צ לעמוד, ובדרכי אף שאחר מהני בהמה צריך לעמוד ע"ש, ובא"ר נחב דקמי מספבר ע"ש:

ואם נדע שעושה לשם שמים אין מגדיל אותו, ואם מחמיר בפני רבו ורבו מקל מגדיל אותו אפילו עבד לשם שמים, ואפילו אין פשוט כל כך להתיר לא יחמיר נגד רבו אם לא שיש לו ראייה לסתור דבריו עכ"ל: (ג) עברנו. בדאמרנו בפרק בינה מאן דעבר אדברנו שרי למקרה עברנו: (ד) ראשון. וה"ה רוכב במהלך דמי, אבל אם יושב בעגלה או בספינה שפיר יוכל לבנו, ט"ו ופרי"ח. אבל הכ"ס דלא אפרן אלא במהלך בגלגלי אבל רוכב על בהמה או יושב בקרון יוכל לבנו היטב ואינו צריך לעמוד, ולפננה

באר היטב

מקום שאינו נקי אסור להרהר נסח הק"ש רק שיהיה שפתיים לקרות ק"ש ובכוחותיו ויצטרע על שאינו יכול לעשות פן ויש לו שכר על זה: (ב) לעמוד. תמונה הוא דהקמ"ס שהוא מרה דהאי דינא ס"ל אפילו להתחלה מותר בשנוטה לגמרי על צדו, ט"ו מ"א ע"ה, מיהו הנה נדקא על צדו ממש אבל בנוטה מעט על צדו אסור א"כ הוא בעל בשר: (ג) להתחמיר.

כתב ב"ש פ"ו דב"ק סימן מא: מי שמתחמיר בפני רבים בכך שמתר ואיפא טקא מותר, ואפילו אין פשוט כל כך להתיר לא יחמיר נגד רבו אם לא שיש לו ראייה לסתור דבריו עכ"ל: (ג) עברנו. בדאמרנו בפרק בינה מאן דעבר אדברנו שרי למקרה עברנו: (ד) ראשון. וה"ה רוכב במהלך דמי, אבל אם יושב בעגלה או בספינה שפיר יוכל לבנו, ט"ו ופרי"ח. אבל הכ"ס דלא אפרן אלא במהלך בגלגלי אבל רוכב על בהמה או יושב בקרון יוכל לבנו היטב ואינו צריך לעמוד, ולפננה

באר הגולה

לחמיר משום שהוא אנוס על הברכה שאינו יכול לקרוא⁽¹⁾, וזה היה שכן לומר רק אם היו אומרים חנ"ל והוא מצוה לקרוא, ובאמת הלא אסור חנ"ל ברכות דף ו' דאסור להתנות בלי ברכה, וכעין זה מוכח מהש"ס אברהם בסימן יג, ע"ש. ולכך נה, הלא יכול לצאת מהתחנות ולברך ולשתות, או על כ"ל פנים לכנס בבית אמצעי של התחנות ויהיה שם הברכה: * כדי שישמעו וכו'. ואפילו מי שאינו מחלל שמה צריך לאמר גמ"כ בסימן סח. וטוב שיכנס אז שלא לצאת בזה ודי קריאת שמע⁽²⁾, כדי שישמעו אחרים ברכות עם קריאת שמע דבריי'תורה [פמ"ג]:

* אבל לא פרקדן. ובד"ע נ"א, פמ"ג: * מאחר שקבר שוכב. עין במשנה ברכה. והנה זה הל' הוא רק לפי דעת הפ"ה דסמס כשיטת רבנו יונה, אבל בבית יוסף פסק בהפוסקים שחולקין על הרבנו יונה וסבירא להו דאפילו להתחלה מותר לישב על צדו ולקרא⁽⁴⁾, דעל צדו ממש אינו נקרא דרך גאון. והנה להלכה משמע מוכרי העל"ת חמיר וט"ו ומגדיל אברהם דלש חלפס בהפסד יוסף, וכן פסק הפוסק גבורים, אמנם בספר אליה וזאת פוסק בהקמ"א וכן במשפחות וזה מצד דהדין עם הקמ"א, וכן בחדישי ר' עקיבא איגר מצד לומר להתחמיר יש לפסק בדעת הרבנו יונה, עין שם, ע"כ נהדי יש להתחמיר להתחלה: * נוטה מעט לצדו וקורא. עין בפר"מגרים שכתב, דאם קשה עליהם הליכה והפסידה יכולים אפילו להתחלה לילך

משנה ברורה

ההוא מטעם לגמרי, לא יתרה נסח קריאת שמע או הברכה⁽¹⁵⁾, רק (ג) יחשב בלבו שפתיים ואינו יכול לקום ויצטרע על זה, וה' יראה ללכת למן לו שכן המושבה בין שהוא אנוס. ונראה פשוט דהשתי' בבית המרחץ שלא בדין עושין, דהרי שם אסור אפילו להתרה, ואינו אנוס לשתי' זו. וכן לקמן בסימן פד מה שאכתב שם בשם הפרי מגדים בענין זה⁽¹⁶⁾:

א (א) מהלך. עין לקמן בסעיף ג: (ב) פרקדן. ואפילו (א) משה מעט על צדו גמ"כ אסור, מפני שנקרא במקבל עליו על מלכות שמים דרך שירה וגאון: (ג) שקבר שוכב. רוצה לומר, ופשוט (ג) כל מה שעליו ואיפא טרם לעמוד ולחזור וללכת, אבל אם שוכב בחלוקי צריך לעמוד. וכן בבאור הלכה: (ד) ואינו יכול וכו'. אבל אם יכול להתהפף על צדו אפילו (ג) רק בפסוק ראשון לבד, מחזיק לעשות פן, וכל שכן אם יכול לקרוא בשישי⁽¹⁸⁾: ב (ה) מי שרועה וכו'. והלכה בבית הלל דסבירא להו דהא דכתיב "ובקומך" אין הפננה בעמידה, דרצת בית שמאי, אלא בזמן שדרך בני אדם לקום ממשקם, ואסור לו להתחמיר לעשות בבית שמאי⁽¹⁹⁾. (ד) ואפילו אם אין הכי אסור⁽²⁰⁾, ובין (ה) ביום ובין בלילה⁽²¹⁾: ואף על פירכין אין צריך בזה לחזור ולקרוא בדרכי⁽²²⁾ [פמ"ג ע"ש ועיין בספר מטה יהודה]:

(ו) להתחמיר. כתב ב"ס של שלמה פרק ז דבבא קמא סימן מא: מי שמתחמיר בפני רבים בכך שמתר ואיפא טקא מותר להקרא, ואינו צריך לעמוד, וזהו רובו ורובו מקל, מגדיל אותו וזהו אפילו עבד לשם שמים; ואפילו אם אינו פשוט כל כך להתיר לא יחמיר נגד דברי רבו, אם לא שיש לו ראייה לסתור דבריו, עד כאן לשונו: (ז) לעמוד. ודקא בזה הוא דאסור, משום שנקרא לכל דמשום חמרא קעבד, אבל (ו) אם עומד יכול לישב, דאז אינו נקרא דמשום חמרא קעבד רק משום דצריך לישב. ודקא בשחרית, אבל (ו) בערבית אין לו להטות ולישב בשעומד, דנקרא דעושה בבית שמאי: (ח) נקרא עברנו. בדאמרנו בפרק בינה, דמאן דעבר אדברנו שרי למקרי לה עברנו⁽²³⁾. כתב אליה רבה בשם מהרש"ל, דביום הכיפורים כלי עלמא מודים דשרי לעמוד, דאינו עושה משום יתרא אלא מצותו בכה, רוצה לומר, להרמות או למלאכים שנקראים עומדים; והפרי מגדים אסור גם בזה: ג (ט) היה מהלך. אף על גב דלעיל סעיף א משמע דמן הדין מותר לקרות בשהוא מהלך, מכל מקום מצוה מן המבטח לעמוד בשעת פסוק ראשון⁽²⁴⁾, והוא עקר קריאת שמע, לפי שאינו מושב כל כך ואינו יכול לבנו בשהוא מהלך באשר היה עומד. ובד"ע נ"א, דאם קרא בשהוא מהלך, אינו צריך לחזור ולקרוא [פמ"ג]: (י) צריך לעמוד. רוצה לומר, להתעכב במקום אחד, ומתיר לקרוא בין בעמידה ובין בשישי, ואפילו (ח) לקריאת שמע של ערבית, ודקא אם משנה בעמידה לשישי אסור לקריאת שמע של ערבית, משום דנקרא דעושה בבית שמאי, מה שאין פן מהליכה לשישי. וישב בקרון או בספינה (ט) אינו צריך לעמוד, ויכול לבנו היטב, עין בשערי תשובה ובפרי מגדים⁽²⁵⁾. ובדרכי בל בהמה, יש דעות (י) בין האחרונים, (יז) וכן להתחמיר⁽²⁶⁾: (יא) בפסוק ראשון. וי"ב דרך שם כבוד מלכותו לעולם ועד⁽²⁷⁾ (יז) בכלל

שער הציון

(ג) שלי"ה ופרישה: (ב) ברכות י"ג ע"ב: (ג) מגן אברהם: (ג) פשוט: (ד) פרי מגדים: (ה) בית יוסף וכן כתב בהרי"א בסדר רב עמרם, עין שם: (ו) עשרת ימים ואלה רבה ומגן גבורים, דלא כפרי מגדים שפסק בזה: (ז) פרי מגדים ומגן גבורים הסכימו להכ"ס ודלא כאלה רבה: (ח) פרי מגדים: (ט) בית יוסף ושא"י: (י) עין ב"ח וט"ו וסי' אדם: (יא) פרי מגדים ושערי תשובה: (יז) לבוש ומגן אברהם:

הלכות קריאת שמע סימן סג סד

אם קרא ולא כן לבו (יב) בפסוק ראשון (יג) לא יצא ידי חובתו (יד) * וחזרו (ה) וקרא, "ואפילו למאן דאמר מצות אינן צריכות בנה (טו) מורה הכא: ה' ט"אם היה יושן, מצעירים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא י' ער ממש. מכאן ואילך אין מצעירים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש, * שאף-על-פי שהוא קורא (ו) (טז) מתנגנים יצא: הגה רד"ן שתי ופסוק עין לקמן סימן צט סעיף א: ו' יקורא קריאת שמע (יז) * לא (יח) ירמו עניניו ולא יקרי' בשפתיו ולא יראה באצבעותיו (יח) בפירוש (ט) ראשונה, שהוא עקר קבלת על מלכות שמים, למפני שגרא קקורא עראי, וכתב 'ודברת בס' וירשינו עשה אותם קבע: ז' הנה עוסק במלאכה ורצה לקרות קריאת שמע, יתבטל ממלאכתו (יט) עד שיקרא פירוש ראשונה, כדי שלא יהא קקורא עראי: ח' האמנין וכן פעל הפית שהיו עושים מלאכה בראש האילן או בראש שורות הבנן קורין קריאת שמע במקומם ואינם צריכים לירד: ט' הפתח אף-על-פי שמשאו (כ) על כתפו קורא קריאת שמע, אבל לא יתחיל בשעה שטוען ולא בשעה שפזק מפני שאין לבו מישב:

סד דין הטועה בקריאת שמע, ובו ד' סעיפים:

א * קרא למפרע (א) לא יצא. * במה דברים אמורים, בסדר (ב) הפסוקים, אבל אם הקדים פירוש לחברתה * אף-

א כונתו ט"ו ב ר"מ
פיר' ב מהלכות
קריאת שמע

באר היטב

ראשון בבנה לאחר ששים ק"ש צריך לחזור לראש, מ"א ועין במ"א סי' סד ס"ק א: (י) מתנגנים יצא. וזה"ל אנס אחר. עין בספר מנחת כהן ובפרי"ח סימן סד ובמ"א סי' זה אי ק"ש דאורייתא הוי רק פסוק ראשון או פירוש ראשונה ושניה או ג' פשוט ע"ש, ועין בהפסוקים בספר קריית ספר: (י) ירמו. משמע קצת ביטול דף יט דאפילו לערך מצוה אסור לרמו, מ"א: (ב) ראשונה. והרמב"ם לא כתב בפירוש ראשונה, דגם בפירוש שניה איבא אסורא אלא ולא הוי מנהא אלא בפי ראשונה, כפי משנה, ה"ר"ם, מ"א. ונראה לי דלערוך מצוה מותר לרמו בפירוש שניה אף להרמב"ם, דאלי"כ קשה על רב היאך היה מותר בידה בן קבוטל

משנה ברורה

פסוק ראשון הוא, (יג) ויש מחמירין עד "על לבך" (יג), ומשם והלאה (יד) מותר לקרותה בחליכה או בעמידה: ד' (יב) בפסוק ראשון. עין סעיף קטן יא שהוא הדין "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", (טו) ואם לא כן בו, גס"ן צריך לחזור ולקרות בבנה (יג): (יג) לא יצא. אפילו (טו) אם קדם שהתחיל לקרות נחפז לקים בהקריאה המצוה עשה דקריאת שמע, מכל מקום כל שבאמצע פנה לבו לדברים אחרים (טז) הרי לא קבל עליו מלכות שמים בהסקמת הלב (יז): (יד) וחזרו וקורא (יז). (יח) בלחש, שלא יהיה נראה במקבל שתי רשיות חס ושלום, ועין לעיל בסימן סא במשנה ברורה סעיף קטן כב. ואפילו (יח) אם כבר קרא כל פרשת "שמע" - והיה אם שמע" ואחר כך נזכר שלא קרא פסוק ראשון בבנה, צריך לחזור ולקרות כל הפירוש "שמע", דאם לא יקרא רק הפסוק ראשון הוי קקורא למפרע דאינו יוצא, דלקמן בסימן סד. ואם נזכר באמצע פרשת "היה אם שמע", (יט) יגמר עד "ויאמר" ויתחיל ויקרא "שמע" עד "היה אם שמע" ויחזור לפרשת "ויאמר" (יז): (טו) מורה הכא. דאף-על-פי שאין מתכנן לצאת בנה ידי המצוה, על-כל-פנים צריך פננת הלב בכל פסוק ראשון, כדי שיקבל עליו על מלכות שמים: ה (טז) מתנגנים (טז). והוא הדין (כ) אנס אחר המבטל בנותו, יצא.

דהרי על-כל-פנים קרא פלה, אבל אם נשתקע בשנה ולא קרא, לא יצא (יז). דהרי על-כל-פנים צריך לקרותה פלה. ודע (כא) דיש שלש דעות בין הפוסקים: יש אומרים דרק פסוק ראשון בלבד הוא מן התורה, ויש אומרים דכל הפירוש ראשונה הוא מן התורה, ויש אומרים דגם השניה הוא מן התורה (יז); ופירוש ציצית לכלי עלמא הוא מן התורה, כדי להזכיר ציצית מצרים, ותקנו להזכיר בזמן קריאת שמע. ועין לקמן בסימן סד במשנה ברורה ובשערי תשובה שם: ו' (יז) לא ירמו (יז). ואפילו לרבי (כג) מצוה אסור לרמו (יז). וכל-שכן שאסור לשאף (כג) טבאק בקריאת שמע (יז); (יח) בפירוש ראשונה. ויש מחמירין (כד) גם בפירוש שניה; אף לרבי מצוה לכלי עלמא מותר לרמו בפירוש שניה (כד), אבל (כז) להפסיק להדיא לא. ועין לקמן בסימן סד: ז' (יט) עד שיקרא וכו'. משמע דמכאן והלאה מותר אפילו בברכות קריאת שמע, וכן מבאר בהדיא בסימן סו בבית יוסף בדבור המתחיל ומ"ש רק אם ארע וכו', עין שם, ועין לקמן בסימן קצא בסי' סעיף קטן א, וצריך עיון גדול (יז): ט' (כ) על כתפו. ואפילו (טו) אם המשא הוא של ד' קבין, דלגבי תפלה אסור לקמן בסימן צו סעיף ה, לגבי קריאת שמע מותר (יז): א (א) לא יצא. שאמר "היו הדברים האלה" וגו', בהנחתו זה; ואף פרשת "ויאמר", כשתקנו רבנן לאמרה משום מצוה זכירת ציצית מצרים, גס"ן כעין זה תקנוה: (ב) הפסוקים. וכל-שכן אם סרס את התבונה [פמ"ג]:

שער הציון

(יג) ב"ח: (יד) ט"ו ומגן אברהם, ולא כב"ח: (טו) פרי"מגדים: (טז) מוכח מבית יוסף בשם הרשב"א: (יז) אחרונים: (יח) מגן אברהם: (יט) דרך-החיים: (כ) מגן אברהם: (כא) פרי"מגדים ע"ש: (כב) מגן אברהם: (כג) חיי אדם: (כד) מגן אברהם בשם הפוסק משנה: (כז) מן מוכח ביאמא י"ט ע"ב: (כו) הגר"א:

הלכות קריאת שמע סימן סג סד

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יא]

וְיֵשׁ מִתְּמִירִין עַד "עַל לִבְכֶּךָ"¹³.

(13) והטעם שלדעה זו יש לעמוד עד 'על לבכך', ביאר הא"ר (ס"ק ט) שדעה זו סוברת שלקראת קריאת שמע בשעה שהולך דינו חמור יותר ממי שאינו מכוון, כדי שלא יראה כקורא קריאת שמע בדרך עראי.

[משנ"ב ס"ק יב]

וְאֵם לֹא כָּנֹן בּוֹ, גַּם כֵּן צָרִיךְ לַחְזֹר וְלִקְרֹת בְּכָנְהָ¹⁴.

(14) ומי ששכח לומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', כתב בביה"ל לעיל (ס"י סא ס"יג ד"ה אחר) שאם אמר 'ואהבת' אין צריך לחזור עבור זה, אלא יאמרנו במקום שנוכר.

וכן לענין מי שלא כיוון ב'ברוך שם כבוד מלכותו' וכו', כתב הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' קצט, ובשונוה הלכות ס"י סא ס"יא) בדעת הביה"ל הנ"ל, שאם התחיל כבר 'ואהבת' אין צריך לחזור, וכן כתב הערוך השלחן (ס"ו).

ולענין אמירת 'שלוש' באמצע קריאת שמע, כתב לקמן (ס"י סו ס"ק יא) שלא יפסיק לאמירת 'שלוש' בין 'שמע ישראל' ל'ברוך שם כבוד מלכותו' כיון שגם 'ברוך שם' בכלל היחוד, וכן בשו"ע לעיל (ס"י סא ס"יד) כתב שיש להפסיק מעט בין 'ברוך שם' ל'ואהבת', וביאר המשנ"ב שם (ס"ק לא) ש'ברוך שם' בכלל קבלת מלכות שמים. אכן, ברמ"א (שם) כתב שיש להפסיק מעט בין 'אחד' ל'ברוך שם כבוד', כיון שעיקר קבלת עול מלכות שמים הוא בפסוק ראשון.

[משנ"ב ס"ק יג]

מִקֵּל מְקוֹם כָּל שֶׁבְּאַמְצַע פָּנָה לְבּוֹ לְדַבְּרִים אַחֲרֵיהֶם¹⁵ הָרִי לֹא קָבַל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּהִסְתָּמְת הַלֵּב¹⁶.

(15) וכשפנה ליבו לדברים אחרים, כתב בביה"ל לקמן (ס"י קא ס"א ד"ה המתפלל) לענין תפילה, שאף אם יכוון בהמשך, כיון שהפסיק בין התיבות במחשבות לדברים אחרים יש לעיין לענין דיעבר, אך לכתחילה יש להזהר בזה מאד, ומקור דבריו מהרשב"א שמוזכר כאן בשע"ח (ס"ק טז) לענין קריאת שמע.

(16) ובטעם הדבר שדוקא בפסוק ראשון הכוונה מעכבת, כתב לעיל (ס"י ס ס"ק יא) כיון שבו יש עיקר קבלת עול מלכות שמים ואחרותו יתברך, וראה מה שכתבנו שם לענין הכוונות בפסוק זה.

[משנ"ב ס"ק יד]

וְחִזְרֵי וְקִרְאֵי¹⁷ וכו', וְאֵם נִזְכָּר בְּאַמְצַע פְּרִשְׁת "וְהָיָה אִם שָׁמַע", יִגְמַר עַד "וַיֹּאמֶר" וְיִתְחִיל וְיִקְרָא "שָׁמַע" עַד "וְהָיָה אִם שָׁמַע" וְיִחְזֹר לְפִרְשֵׁת "וַיֹּאמֶר"¹⁸.

(17) ואם לאחר שהתחיל את הפסוק 'שמע ישראל' נזכר שלא כיוון בו, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י ס"י טז) שיכוון אפילו באמצע הפסוק היכן שנוכר, ולדעת החזו"א (דעת נוטה עמ' קצח, ועמ' שז) גם אם נזכר שלא כיוון בפסוק הראשון רק לאחר שסיים לאומרו, מועיל לכון את כוונת הפסוק בלא לחזור עליו. והוסיף הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' קצח) שדוקא כשלא הסיח דעתו מפסוק זה, אמנם הוסיף (בספרו שיח השדה ח"ג ברכות יג, ב) שבמשנ"ב (ס"י סא ס"ק כב וס"י קא ס"ק ד) מבואר שלא מועיל לכון לאחר מכן. וראה מה שכתבנו לקמן ס"י קא שם.

ומי שהוא אנוס ויודע שלא יוכל לכון אפילו בפסוק הראשון, כגון שנמצא במקום מסוכן ואין דעתו מיושבת עליו לכון, הסתפק הפתחי תשובה (ס"ד) אם חייב לקרוא קריאת שמע.

(18) מבואר שקריאת הפרשיות שלא על הסדר מועילה, ובביה"ל לקמן (ס"י סד ס"א ד"ה אע"פ) כתב שיש מפקפקים שאולי מדרבנן לא יצא אם לא אמר את הפרשיות בסדרן.

[ביה"ל ד"ה וחזור וקורא]

דְּמַסְפֵּק אִם הוּא מְדַאֲרִיקָא אוּ מְדַרְבְּנָן¹⁹.

(19) ונפקא מינה בזה, כתב הפמ"ג (משב"ז ס"ק ג) כשמסופק אם כיוון בפסוק ראשון, שמדאורייתא צריך לחזור ומדרבנן לא. אכן, במשנ"ב לקמן (ס"י סד ס"ק ז) כתב, שאם אינו זוכר אם כוון בפסוק ראשון, צריך לחזור ולאומרו.

[משנ"ב ס"ק טז]

מִתְּנַמְנָם²⁰ וכו', אִם נִשְׁמָע בְּשָׁנָה אֶחָד, לֹא יִצָּא²¹ וכו', וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּגַם הַשָּׁנָה הַזֹּאת מִן הַתּוֹרָה²².

(20) וגדר מתנמנם, כתב לקמן (ס"י תרצ ס"ק לט) שהיינו שקוראים לו ועונה וכשמוזכרים לו דבר, הוא נזכר, אך אינו יודע לענות סברא, אלא שמ"מ יכול לכון לצאת.

(21) ומי ששקע בשינה ולא קרא אף את הפסוק הראשון של קריאת שמע וכן לא התפלל ומתקרב סוף זמן קריאת שמע ותפילה, האם חייבים להעירו [ומה שכתב השו"ע כאן 'שהיה ישן' כתב המקור חיים (ס"ה) שהיינו מתנמנם], דעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה מלואים ס"י יב והע' ו) שראוי להעיר אותו כדי שיקרא קריאת שמע ויתפלל, שאף שאין עליו חיוב כלל ולא יענש על זה מפני ביטול עשה, כיון שאנוס הוא, מ"מ הסברא היא שיש לזכותו שלא יפסיד מצות קריאת שמע ותפילה [ובהערה שם הביא את המקור חיים הנ"ל]. מאידך, בשו"ת קרן לדוד (ס"י יח) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח ס"י לח) כתבו, שכונת השו"ע שכתב 'היה ישן' היא אפילו ישן ממש ולא רק מתנמנם, ועל זה כתב השו"ע שמעיקר הדין מצערים אותו ומעירים אותו כדי שיקרא על כל פנים את הפסוק הראשון של קריאת שמע.

(22) ו'ברוך שם כבוד מלכותו' וכו', כתב הפמ"ג (א"א ס"ק ה) שאף לדעה זו ששתי הפרשיות מהתורה, מ"מ 'ברוך שם כבוד' וכו' חיובו רק מדרבנן.

[משנ"ב ס"ק יז]

לֹא יִרְמֹז²³, וְאֶפְלוּ לְדַבֵּר מִצְוַה אֲסוּר לְרִמּוֹז²⁴, וְכַל-שֶׁפֶן שֶׁאֲסוּר לְשֹׂאף טַבָּאק בְּקִרְיָאת שְׁמַע²⁵.

(23) וכן כשקורא קריאת שמע שעל המיטה, כתב הבן איש חי (שנה א פ' וארא אות יג) שאסור לו לרמוז. ולענין הקורא קריאת שמע שלא בזמנה עם ברכתיה, דעת הגר"ח קניבסקי (שאלת רב ח"א עמ' קעז) שגם בה אסור לרמוז או לקרוץ.

וכששותק באמצע קריאת שמע, כתב הפתחי תשובה (ס"ו) שגם אז אסור לרמוז, והוסיף שלרש"י והריטב"א שכתבו (יומא יט, ב) שהטעם שאסור לרמוז הוא כיון שמפריע בכוונה, יש לומר שאם יפסיק באותו זמן מלומר קריאת שמע, יהיה מותר לו לרמוז, ובחסד לאלפים (ס"ה) ובשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ו תשובה ז) כתבו שגם אז אסור ברמזיה, כיון שאין איסור הרמיזה מטעם ביטול הכוונה אלא משום שנראה כקורא עראי.

ובדיעבד, גם אם עבר ורמוז באמצע קריאת שמע, כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' קריאת שמע ה"ח) שיצא ידי חובה, וכן כתב בביה"ל לקמן (ס"י קצא ס"ג ד"ה בעודו) לענין מי שהתעסק באיזה דבר באמצע ברכת המזון.

(24) ולרמוז כדי למנוע מחבירו עשיית מעשה איסור, כתב הכף המשך במילואים עמוד 16

מילואים

הלכות קריאת שמע סימן ס סא

המשך מעמוד צד

ולחשיג כבוד, ביטל עשה זו ועונשו גדול, וכן האריך בזה בספרו שם עולם (ח"א פ"ב).

והוסיף בספרו חובת השמירה (פ"י אות ה) שכשאומר "ושמרתם את דברי אלה על לבבכם" שהוא קבלת עול מצוות, שיתבונן על עצמו שלא לעבור על לאוין ועשין התלוים בדיבור ובמחשבה, כי כולם הם דברי ה' יתברך.

[משנ"ב ס"ק ג]

לקבל עליו על מלכות שמים, להיות נהג על קדוש השם המיוחד, דנהו: "בכל נפשך"¹².

(2) כוונה זו להיות נהג על קדוש השם, כתב החיי אדם (כלל בא ס"א) בשם הזוהר שיתבונן אותה מיד אחרי המילה 'אחד'. ועוד כתב שם שידמה בדעתו כאילו הוא נשרף עכשיו על קדושת שמו ויחשב לו כאילו עשה בפועל ממש. ומלבד זאת כתב החיי אדם (שם ס"ג) שבמילים 'ובכל נפשך' יכוון לקיים מצות עשה של אהבת ה' אפילו נוטל את נפשו.

(פס"ו אות כח) שיראה להכניס אהבת ה' יתברך בלבו שלא יהיה כדובר שקר ח"ו, ובספרו שמירת הלשון (ח"ב חתימות הספר פ"ב) כתב גם כן שכשאומר 'ואהבת' יראה להכניס בלבו אהבת ה' ויתבונן בגדלות הבורא ורוממותו. והוסיף שאם קשה לו לכוון כל זה בעת קריאת שמע, יראה להתבונן בזה על כל פנים פעם אחת ביום, וטוב שיתבונן בזה אחרי צאתו מבית הכנסת לפני שיכנס לביתו לאכול, כמו הרבה מצוות שאין לאכול לפני קיומן.

וכיצד יגיע האדם לאהבת המקום ברוך הוא, כתב בביה"ל לעיל (ס"י א ס"א ד"ה הוא כלל) שיש לעיין על ידי התורה, שכך נאמר בספרי (דברים פ"סקא ג) 'ואהבת' - איני יודע כיצד לאהוב את המקום, תלמוד לומר 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך', שמתוך כך שילמד יכיר את גדולתו של הקב"ה שאין לו ערך ולא קץ, תתיישב האהבה בלבו בהכרח, ויעריך בלבו כי כל מה שיש בעולם מעשר ובנים וכבוד, הכל הוא כאין נגד אהבתו יתברך, ויתגיע תמיד בבקשת חכמת התורה למען ישיג ידיעה בהשם, והקובע את מחשבתו בענינים הגשמיים ובהבלי העולם שלא לשם שמים, רק להתענג

הלכות קריאת שמע סימן סב סג

המשך מעמוד צד

[משנ"ב ס"ק ט]

מצוה מן המבחר לעמוד בששת פסוק ראשון¹⁰.

(10) אמנם, בביה"ל לקמן (ס"י עב ס"ד ד"ה וכל) כתב שאת הפסוק הראשון לדברי הכל 'אסור' לקרוא כשהוא מזהלך.

[משנ"ב ס"ק י]

צ"ע בשערי תשובה ובפרי מגדים¹¹ וכו', ונכלול להקמיר¹².

(11) לענין המנהיג את הקרן איך יקרא קריאת שמע, שהשערי תשובה (ס"ק ב) כתב שאף המנהיג את הקרן אין צריך לעמוד, והפמ"ג (משנ"ב ס"ק ב) כתב שיעמוד בפסוק הראשון.

(12) ולענין תפילת הדרך כשנכנס על בהמה, כתב לקמן (ס"י קי ס"ק כג) שיעמוד עמה, כיון שאם ימשיך לרכב נחשב כמהלך. והוסיף, שהוא הדין אם יושב בעגלה, אינו צריך לרדת ממנה, אלא שאם אפשר לו יעצור את נסיעתה ויאמור תפילת הדרך.

שמואי, ובלילה אף בבית שמאי לא עושה, שהרי לדבריהם אסור לעמוד בלילה.

(8) ואף אם נעמד כדי לעשות בבית שמאי ולא כדי לעורר את הכוונה, כתב הפמ"ג (א"א ס"ק ב) בתחילה שיתכן שצריך לחזור ולקרוא, ולמעשה סיים בצריך עיון.

[משנ"ב ס"ק ח]

כדאמרין בפ"ק פ"ה, מאן דעבר אדרבנן שרי למקריה עברקא⁹.

(9) ואף שעל העובר על דברי חכמים כתוב בגמרא (ברכות ג, ב) שחייב מיתה [והובא לקמן ס"י תסח ס"ק כג], ביאר הפמ"ג (א"א ס"ק ב ד"ה דע) שהגמרא מדברת ברצח לעשות כדברי בית שמאי, והשו"ע כאן מדבר באדם שמחמיר לעמוד כיון שרצה לעורר כוונתו, ובכל אופן נקרא עברין כיון שעבר על דברי חכמים.

הלכות קריאת שמע סימן סג סד

המשך מעמוד 194

ס"י רמז ס"ק א) והמקור חיים (ס"י סו סוף ס"א) שצריך לקום, וכן כתב בשו"ת שלמת חיים (ס"י נה), והחזו"א (דעת נוטה ע"י ריא הע' 49) הורה שאפילו בפסוק הראשון יש לקום. מאידך, האדר"ת (צוהר, אהל ברוך ע"י עט) הורה שבפרשה הראשונה אין לקום, אבל בפרשה השניה נראה שצריך לקום, ולמעשה סיים בצ"ע. ובשו"ת שבת הלוי (ח"ו ס"י קמו) כתב שבאמצע הפרק פטור מלקום, אבל בין הפרקים נראה שחייב.

(25) ולקנח את אפו, כתבו הבן איש חי (שם) והקפ"ה החיים (ס"ק כו) שאם הוא קניח בעלמא, אסור כמו שאסור לשאוף טבק, אכן אם יש בזה משהו כבוד הבריות, מותר ואפילו בפרשה הראשונה, ובעת הקניח יפסיק את הקריאה. וכן לנוסף במניפה בימי הקיץ כדי להקל מזהרם, כתבו הבן איש חי (שם) והקפ"ה החיים (ס"ק כז) שאסור באמצע קריאת שמע.

החיים (ס"י סו ס"ק ז) בשם הריטב"א (יומא יט, ב) שאם אין אפשרות אחרת, מותר לו לרמוח ואפילו להפסיק בדיבור, שהרי לא גרע משאלת שלום שמותרת מפני היראה, וכבוד שמים עדיף, וכן כתב המקור חיים (ס"י).

והאוסף צדקה בעודו קורא קריאת שמע, כתב הבן איש חי (שנה א פ' וארא אות יג) שאף שזה לדבר מצוה, מ"מ אסור לעשות כן.

ולענין נתינת צדקה באמצע קריאת שמע, כתב הגר"ח קניבסקי (דרך אמונה מתנות ענים פ"י ציה"ל ס"ק צו) שבאמצע התפילה יתכן שפטור, משום שהעוסק בפטור מהמצוה, אלא שהוסיף (אשי ישראל פ"כ הע' פג) שאם רוצה בכך מותר לתת צדקה אף בפרשה הראשונה של קריאת שמע.

ולקום בפני תלמיד חכם באמצע קריאת שמע, כתבו הכרכי יוסף (יורד